

Мотивация за дарителство в сферата на образованието

Петрана Стойкова

Югозападния университет „Неофит Рилски
Имейл: mayasotirova@abv.bg

Абстракт: В рамките на проект на тема „Култура на дарителство в сферата на образованието: социални, институционални и личностни измерения”, финансиран от Фонд научни изследвания към МОН, през 2015 година беше проведено национално представително социологическо проучване на тема „Нагласите към дарителството за образование”. Едни от основните хипотези заложени в него са свързани с мотивацията за дарителство в сферата на образованието.

Ключови думи: дарение, образование, мотивация, България.

Motivation for philanthropy in Education

Petrana Stoykova

South-West University „Neofit Rilski”
Email: mayasotirova@abv.bg

Abstract: In 2015, within the project „*Culture of giving in Education: social, institutional and personal dimensions*”, funded by the Scientific Research Fund at the Ministry of Education, was conducted nationally representative sociological survey on „Attitudes towards donating for Education”. The main hypothesis in the survey are related to the motivation for giving in the sphere of Education.

Keywords: Donation; Education; Motivation; Bulgaria=

Изследването на обществените нагласи към дарителството и по-специално на мотивацията за дарителство е важно както за организациите с благотворителна цел и някои индивидуални дарители, така и за законодателя с оглед стимулирането на даренията и формиране на трайни дарителски нагласи.

В тази връзка една от **основните научни задачи**, които се поставя проектът „Култура на дарителство в сферата на образованието: социални, институционални и личностни измерения”, финансиран от Фонд научни изследвания към МОН е „да изследва „културата на дара” и „логиката на практиката” на дарителство за образование в различни исторически периоди у нас и да разкрие факторите, които влияят върху тяхното формиране и върху динамиката на дарителската активност”.

За изпълнението на тази задача бяха извършени следните дейности:

- Членове на екипа по Проекта проучиха архивни документи за осъществени дарения в сферата на образованието в България за периода от 1878 г. до 1944 г. (те са предмет на отделен анализ);
- Членове на екипа по Проекта проведеха общо 20 дълбочинни интервюта с представители на големи дарителски организации в сферата на образованието и известни индивидуални дарители в България;
- Членовете на екипа по Проекта подготвиха въпросник за стандартизирано интервю и участваха в пилотно проучване на тема „Нагласите към дарителството за образование”, след което с помощта на външна

организация през 2015 г. се реализира представително социологическо изследване в България (с обем на извадката 1283 души), имащо за цел да установи нагласите на българите за дарителство в сферата на образованието.

Дарителска активност – кратък преглед

Дарителството се разглежда като позитивно действие, безвъзмездно – отвъд личен интерес – **помощ към друг/и или посветено на кауза чрез даряване на финансови средства, материално имущество, доброволен труд** [1].

В изследваните исторически периоди от развитието на България това действие е с различна активност. Разпространението на благотворителните прояви в обществото зависи в най-голяма степен от политическото устройство и нормативната уредба.

От Освобождението на България (1878 г.) до 1944 г.

В периода от Освобождението до 1944 г. дарителството е ценност за голяма част от българското население. Като цяло българите са съпричастни към грижата за болните, сираците, вдовиците и общностите в нужда. Освен това те се включват активно със собствени средства, земя и труд в построяването на манастири, църкви, параклиси и училища.

Относно даряването за образователни каузи, Пепка Бояджиева обобщава, че за дълъг период от време през Възраждането и след възстановяването на българската държавност през 1878 г., то концентрира активността и енергията на редица българи (както видни общественици и интелектуалци, така и обикновени граждани) и организации. Тя допълва, че инициативите в тази област не само имат несъмнен приоритет, но и се утвърждават като проява на истинско гражданско самосъзнание и съпричастност към развитието на българската народност и национална идентичност [2]. В резултат на това са не малкото на брой дарени средства и земя за построяване на училища и учредяване на фондове за подпомагане на даровити ученици. През този период българите даряват много и за различни каузи, но най-вече за образование; следвано от социални каузи – подпомагане на сираци и бедни деца [3].

Периодът от 1944 г. до 1989 г.

След 1944 г. дарителската активност в България практически изчезва. Ситуацията е коренно променена в сравнение с разгледания предходен период. Със Закона за бюджета и отчетността по бюджета от 1948 г. дарителските фондове са закрити, с което се слага край на всички дарителски практики [4].

Дарителството е унищожено, а последствията са крайно негативни. Според Петя Кабакчиева от една страна имената на хилядите дарители потъват в забора, тяхната воля е пренебрегвана; от друга страна, самата идея за дарителство и благотворителност е обезценена, защото държавата трябва да е единственият „благотворител“ [5].

След „нежната революция“ от 1989 г.

След 1989 г. дарителството постепенно се завръща в обществения живот на българите, но като цяло то е ориентирано към различни от образованието сфери [6]. Този извод следва от две проучвания за дарителските нагласи сред българите, проведени съответно през 2011 г. и 2015 г.

Първото изследване е по поръчка на Български дарителски форум и е изготвено от Институт „Отворено общество“ – София [7]. От отговорите на въпроса „За какви каузи сте дарявали?“ става ясно, че най-често се дарява за „социални - за хора в неравностойно положение - социално слаби, възрастни, хора с увреждания, деца без родители (48,6%) и „здравни - лечение на деца, закупуване на апаратура, лечение на

възрастни” (43,4%). За образователни каузи („образователни - стипендии, за училища”) са направили дарение едва 2,6% от респондентите, а за „култура и изкуство” делът на дарителите е още по-малък -1,7%.

Резултатите от второто изследване (проведено от агенция „Алфа Рисърч” ООД през юли 2015 година) за нагласите към дарителството също показват, че за образование се дарява сравнително рядко. Интервюираните в това изследване посочват здравните и социалните каузи за най-предпочитаните за предоставяне на дарения от физически лица. На въпроса „Какви каузи подкрепят физическите лица?” повече от половината от респондентите са дали отговор „здравни” (54%), „социални” посочват 45 % от тях, а за образователни каузи се дарява според 5 % от интервюираните [8].

Представителното социологическо проучване на тема „Нагласите към дарителството за образование”, проведено през 2015 г. в рамките на проект „Култура на дарителство в сферата на образованието: социални, институционални и личностни измерения”, е най-задълбочено изследване на съвременната българска дарителска култура в посочената сфера. Именно въз основа на него в настоящата разработка по-долу е проследена дарителската активност на индивидуалните дарители в България, отношението на днешните българи към дарителството за образование и мотивацията им да правят дарение в сферата на образованието.

2. Съвременни дарители

Най-общото и разпространено определение за дарител е следното: „дарител е всяко физическо или юридическо лице, което предоставя безвъзмездна финансова, материална или нематериална помощ” [9].

Дарителите могат да бъдат разделени условно на юридически лица и физически лица. По данни за България числеността на индивидуалните дарители надвишава значително тази на дарителите – юридически лица, но средствата, осигурени от юридически лица в повечето случаи надвишават тези, набирани от индивидуални дарители [10].

Тъй като откриването на мотивацията за дарителство зависи до голяма степен от информацията за принадлежността на индивида към определена група/и, се оказва важно познаването и на други критерии за класифициране на различните групи дарители. Едни от тях са *вида собственост, делението на обществото на три сектора – държавен, бизнес и граждански* и *„дарители на организацията* [11].

Според **критерия „вид собственост”** дарителите се разделят в следните две групи:

- публични дарители;
- частни дарители.

Според **обществения сектор – държавен, бизнес и граждански**, се разграничават три групи дарители:

- отделни личности или групи от граждани, обединени от някакъв общ признак;
- представители на малък, среден или голям бизнес;
- централна и местна власт.

Според трета класификация, чийто критерий условно се нарича **„дарители на организацията”** се определят три групи:

- дарители, които са подкрепили организацията в миналото;
- дарители, които даряват да първи път;
- потенциални дарители;

Сред съществуващите критерии за разграничаване на групите дарители е и **самата мотивация за дарение** на отделните физически лица. В зависимост от нея могат да се

разграничат седем типа дарители (изведени в резултат на изследване, проведено в Словакия през периода 2000-2002 година) [12]:

- *Общественици* - хора, които са изключително силни поддръжници на местни проекти. Те биха инвестирали най-вече в каузи, насочени към развитие на населеното място, в което живеят;

- *Светци* – хора, които предоставят дарения само за дейности, свързани с религията или културата;

- *Инвеститори* – хора, които нямат доверие в програми, а вярват на институции. Те биха инвестирали в дългосрочни благотворителни организации, в нещо сигурно и стабилно;

- *Строители* – хора, които инвестират в социални каузи, образование и култура, но само на принципа на изградена мрежа за развитие на общността. За тях е изключително важно да видят определени доказателства за това, в което ще инвестират.

- *Реципрочни помагачи* – хора, които виждат дарението като възможност да се отблагодарят, да върнат жест за нещо, което преди време са получили или им се е случило;

- *Алтруисти* – хора, които виждат смисъла на своя живот в това да помагат на другите. Те приемат дарението като форма на собствена изява и реализация.

- *Династори* – хора, които припознават дарителството като своя семейна черта. Те смятат, че благотворителността винаги е присъствала в историята на рода и за тях най-убедителни са каузи или дейности, които подчертават семейните традиции.

Така очертаните различни групи дарители дават насока за по-пълното, системно и задълбочено изследване на мотивите за дарение. Те, обаче далеч не изчерпват възможностите за класификация на съвременните дарители и не отчитат някои специфични случаи на дарителство („дарители по неволя“) [13].

Факторите, които определят дарителските нагласи са разнообразни, в много случаи свързани с каузата за която се дарява или са дълбоко лични. Освен това, те се увеличават с усложняването на обществените отношения и технологичния напредък на съвременното общество.

В следващата точка „Мотивация на дарителите“ са представени най-общите мотиви на местната власт, бизнеса и индивидуалните дарители, а в точката „Мотиви за дарителството в сферата на образованието“ са потърсени специфичните мотиви за дарителство за образователни каузи въз основа на споменатото по-горе представително изследване за дарителските нагласи на днешните българи.

Мотивация на дарителите

В периода от Освобождението до 1944 г. според Росица Стоянова категорично на преден план в мотивацията на дарителите, колкото и разнообразна да е тя, стоят християнските добродетели, човешкото съпричастие, неподправеният патриотизъм, обичта към родното място, желанието да се направи нещо за напредъка му. В същото време, според нея конкретният повод за дарителския жест обикновено е много личен – скръб по близък човек, желание да се съхрани паметта за него, радост в семейството, спомен от живота на дарителя и др. Към това тя допълва, че „не липсват и необичайни, дори странни на пръв поглед мотиви“ [14].

Прекъснатата дарителска активност в периода от 1944 г. до 1989 г. изключва въпросите за дарителството и конкретно мотивацията за дарителство.

След 1989 г. идеите за благотворителността и гражданското участие бавно и трудно си пробиват път, и проучванията на дарителските нагласи добиват актуалност. Става възможно ясното разграничаване на групите дарители и търсенето на мотивите им да даряват.

При изследването на мотивацията за дарение подходящ критерий е *делението на обществото на три сектора – държавен, бизнес и граждански* (представен е в предишната точка). На основата на него най-общо дарителите могат да бъдат разделени в три групи: централна и местна власт, бизнес и индивидуални дарители [15].

Мотивация на местната власт

За разлика от индивидуалните дарители и тези от средите на бизнеса местните власти не даряват частни средства, а публични ресурси. Спрямо другите категории дарители местната власт е поставена в различна позиция спрямо неправителствените организации, тъй като и двата сектора имат общи сфери на работа (често интересите им се преплитат и в някои случаи ги поставя в позиция на конкуренти).

Това, което може да накара местната власт да направи дарение на дадена организация е:

- Повишаване на общественото доверие;
- Социална значимост на проблема;
- Невъзможност за самостоятелно разрешаване на приоритетен за самата власт проблем;

Местната власт може да участва като дарител предоставяйки помещения, човешки ресурс, техника, терен, пари. От тази гледна точка подкрепата ѝ е изключително важна в благотворителните прояви.

Мотивация на бизнеса

Основните мотиви на даден бизнес да стане дарител са свързани с ползите, които би могъл да извлече от взаимодействието си с конкретна организация:

- Реклама и добър имидж;
- Подобряване на вътрешнофирмените отношения;
- Предпоставка за създаване на нови контакти и партньорски взаимоотношения;
- Активно включване в социалния живот на населеното място;
- Обществената значимост на каузата;
- Данъчни облекчения;
- Лично отношение към конкретния проблем;

Подобно да местната власт, бизнесът е много ценен дарител. От него дадена организация може да получи продукцията от фирмата, доброволен труд, определени услуги, техника или достъп до такава и пари.

Мотивация на индивидуалните дарители

Макар и доста условен, списъкът на евентуалните мотиви на индивидуалните дарители включва:

- Възможността да се помогне на обществото;
- Морално задължение, което е основано на лични, религиозни или етични вярвания;
- Личната отговорност пред семейството или местната общност;
- Възможността за инвестиция за по-добро бъдеще;
- Чувството за дълг към живота;
- Потребността от чувство за полезност.

Въз основа на данните от трите проучванията проведени съответно през 2011 г. и 2015 г., цитирани по-горе в текста (по инициатива на Български дарителски форум и в рамките на проект „Култура на дарителство в сферата на образованието: социални, институционални и личностни измерения“) към посочените мотиви за дарение сред физически лица могат да се добавят:

- Значимостта на каузата;
- Лично посещение на молителите;
- Лично отношение към конкретен проблем;
- Възпитанието;

- Чувството за вина;
- Доверието в организациите, които организират дарителските кампании;
- Доверието в хората, които реализират дарителската кампания;
- Авторитетът на организацията, която ще ползва средствата;
- Авторитетът на организацията, която ще разпределя средствата;
- Начинът по който се дават парите за дарение;
- Времето и усилията, които са необходими, за да се направи дарение;
- Конкретното предназначение на средствата;
- Сумата на исканото дарение;
- Възможност да се разбере финансовото състояние на дарителя;
- Данъчните облекчения;
- Недостатъчен публичен контрол и отчитане на изразходването на средствата.

От индивидуалните дарители конкретна организация може да получи пари, стоки, доброволен труд, в по-редки случаи недвижими имоти. В предвид числеността на тези дарители, те се превръщат в предизвикателство при дарителска инициатива. За разлика от другите две групи дарители – бизнеса и местната власт, обаче мотивацията на физическите лица е по-сложна и разнообразна.

Следващата точка от настоящата разработка е посветена конкретно на мотивацията за дарителство в сферата на образованието. Анализът се основава на данните от националното представително изследване на тема „Нагласите към дарителството за образование”. То е насочено основно към индивидуалните дарители, чиято ангажираност в посочената сфера е изключително важна за просперитета на обществото.

Мотиви за дарителството в сферата на образованието

Индивидуални дарители – препятствия и мотиви

Според данни от социологическото проучване повече от половина от българските граждани през последните пет години са направили „някакво дарение”. От отговорилите на въпроса „През последните 5 години правили ли сте някакво дарение, независимо от неговата цел?”, положителен отговор са дали 52,5 % от респондентите, а отрицателен – 47,5 % (Таблица №1). Като цяло българинът е склонен да дарява и съществуват предпоставки за формиране на култура на дарителство.

Трите каузи, за които днешните българи най-често даряват са социалните, здравните и за преодоляване последиците от бедствията. По-рядко правят дарения в сферата на образованието, за култура и изкуство, за религиозни цели, както и за грижа за животни, екология и спортни инициативи. Този извод следва от отговорите на въпроса „За коя от следните каузи сте дарявали?”, зададен на направилите дарение през последните пет години (Таблица № 2).

През последните 5 години правили ли сте някакво дарение, независимо от неговата цел?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Да	654	51,0	52,5	52,5
Не	591	46,1	47,5	100,0
Total	1245	97,0	100,0	
Missing 00	38	3,0		
Total	1283	100,0		

Таблица №1

За коя от следните каузи сте дарявали?	Да	Не	Общо
Социални – за хора в неравностойно положение, социално слаби, възрастни, сираци	81,1 %	18,9 %	100 %
Здравни (за лечение на болни и закупуване на медицинска апаратура)	63,4 %	36,6 %	100 %
Преодоляване последиците от бедствията	59,5 %	40,5 %	100 %
Образователни	25,9 %	74,1 %	100 %
Култура и изкуство	24,7 %	75,3 %	100 %
Религиозни цели	24,1 %	75,9 %	100 %
Грижа за животни	18,9 %	81,1 %	100 %
Екологични	16,3 %	83,7 %	100 %
Спортни инициативи	16,1 %	83,9 %	100 %

Таблица № 2

Като цяло, обаче по-голямата част от българите имат положителни нагласи към даряването за образование. На въпроса „Какво е Вашето отношение към даряването за образование?“, общо 64,7 % от интервюираните са посочили отговорите „положително“ и „по-скоро положително“. Опцията „колкото положително, толкова и не“ е избрана от 16,7 %, а „по-скоро отрицателно“ и „изцяло отрицателно“ е мнението съответно на 5,3 % и 6 % от отговорилите на въпроса (Таблица № 3).

Какво е Вашето отношение към даряването за образование?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Напълно положително	465	36,2	36,3	36,3
По-скоро положително	364	28,4	28,4	64,7
Колкото положително, толкова и не	214	16,7	16,7	81,4
По-скоро отрицателно	68	5,3	5,3	86,7
Изцяло отрицателно	77	6,0	6,0	92,7
Не знам/не мога да преценя	93	7,2	7,3	100,0
Total	1281	99,8	100,0	
Missing 0	2	,2		
Total	1283	100,0		

Таблица № 3

Измереното положително отношение към даренията в сферата на образованието предполага изследването на факторите, оказващи влияние върху намерението да се дарява и търсенето на начини за стимулирането на дарителството за образователни каузи.

Едни от основните въпроси, поставени на респондентите се отнасят именно до различните предпоставки, влияещи на личното им решение да направят дарение за образование и преценката им на намерението на хората да даряват в тази сфера.

Оказва се, че най-силно влияние върху индивидуалния избор имат следните фактори: използването на даренията по предназначение; доверието в организациите, които

организират дарителските кампании; доверието в хората, които реализират дарителската кампания; недостатъчният публичен контрол и отчитане на изразходването на средствата и парите, които трябва да се отделят. Със сравнително по-малко значение са начинът, по който ще се дават парите за дарение, липсата на съществени данъчните облекчения за дарение, времето и усилията, които са необходими, за да се направи дарение и възможността да се разбере финансовото състояние на дарителя (Таблица № 4).

Влиянието на почти всички от изброените фактори се оценява като силно (в т.ч. много силно). Сравнително рядко респондентите оценяват „слабо” и „много слабо” значението на тези фактори.

По отношение на намерението на хората да даряват, интервюираните още по-често избират отговорите подчертаващи голямата важност на изведените фактори. Още по-малък е относителния дял на изследваните лица (в сравнение с въпроса за личното им решение), които са на мнение, че „по-скоро не е важно” и „никак не е важно” влияние на всеки отделен фактор [16].

Какво влияние би оказало върху ВАШЕТО ЛИЧНО РЕШЕНИЕ да направите дарение за образование:

	Много силно	Силно	Колкото силно, толкова и не	Слабо	Много слабо	Не мога да преценя	Общо
Парите, които трябва да отделя	48,8 %	31,4 %	11,2 %	3,5 %	1,9%	3,2 %	100 %
Доверието в организациите, които организират дарителските кампании	58,0 %	28,7 %	5,5 %	2,4 %	2,8 %	2,5 %	100 %
Начинът, по който ще се дават парите за дарение	35,3 %	26,8 %	23,6 %	6,8 %	5,0 %	2,5 %	100 %
Доверието в хората, които реализират дарителската кампания	58,0 %	27,8 %	7,0 %	2,5 %	2,5 %	2,2 %	100 %
Възможността да се разбере финансовото ми състояние	17,0 %	19,1 %	27,0 %	14,8 %	16,8 %	5,3 %	100 %
Времето и усилията, които са необходими, за да се направи дарение	15,6 %	23,8 %	32,1 %	12,9 %	11,8 %	3,8 %	100 %
Липсата на съществени данъчните облекчения за дарение	25,4 %	21,0 %	21,0 %	7,4 %	14,5 %	10,7 %	100 %
Недостатъчен публичен контрол и отчитане на изразходването на средствата	50,6 %	30,7 %	7,7 %	2,2 %	3,1 %	5,7 %	100 %
Съмнение, че даренията няма да се използват по предназначение	59,6 %	26,7 %	5,8 %	1,7 %	2,7 %	3,5 %	100 %

Таблица № 4

Много са факторите и предпоставките, от които зависи дарителската активност. Сигурността у гражданите, че дарените средства ще бъдат използвани по предназначение може да се разглежда като най-голямото препятствие пред дарителския акт. Кои са, обаче другите основните причини, които могат да възпрепятстват хората да даряват за образование? Как българските граждани подреждат тези причини по степен на важност?

В предвид тези въпроси, една от задачите в цитираното изследването е респондентите да подредят по важност следните четири причини (с номера от 1 до 4, като се започне от най-важното): защото хората нямат достатъчно средства; защото хората нямат доверие, че парите им ще бъдат изхарчени за това, за което са дадени; защото хората не са добре информирани за възможностите за даряване; защото хората смятат, че образованието е грижа на държавата.

Според обобщените данни от подредбата, най-често посочваната причина, която може да възпрепятства хората да даряват е липсата на достатъчно средства. След нея по степен на важност е недоверието, че дарените парични средства се използват по предназначение, отговорността на държавата за образованието и недобрата информираност за възможностите за дарение.

Посочените четири причини съвсем не са единствените, които водят до реалния отказ от дарение за образователни каузи. Към тях могат да се добавят липсата на достатъчно информация за каузата, липсата на прозрачност и отчетност, липсата на видим ефект от дарението, липса на комуникация с получателя на дарението, липса на достатъчни данъчни облекчения и други. Представените по-горе фактори сами по себе си представляват проблеми с които физическите лица – дарители се сблъскват при желание да направят дарение.

Мотивацията за дарение и в частност мотивацията за дарение в сферата на образованието се определя не само от степента, в която съществуват изведените причините, но и от културата на дарителство в конкретното общество.

Възпитанието и социализацията са свързани с формирането на чувство за дълг и отговорност към другите членове на обществото. В този смисъл, мотивите, поради които хората даряват за образование могат да съдържат и чисто морален аспект.

Отчитайки именно дълбоко личните мотиви за дарение, въпросът зададен на респондентите „Според Вас какви са основните мотиви, поради които хората правят дарения за образование?” включва предимно отговори свързани с развитието и по-доброто бъдеще на обществото.

На този въпрос респондентите могат да посочат до два отговора от изброените и/или различен/и от тях, както и да изберат опцията „не знам/ не мога да преценя (Таблица № 5).

От общо 1283 изследвани лица на въпросът са дали поне един отговор 1276 от тях (т.е. 99,5 % от интервюираните). Най-често посочваният мотив, поради който хората правят дарение за образование е „възможността да се помогне на обществото”. Вторият основен мотив днешните българи да даряват за образователни каузи, според интервюираните е „потребността от чувството за полезност”. Третият и четвъртият по значимост мотиви са съответно „възможността за инвестиция за по-добро бъдеще” и „чувството за дълг към другите”. С много малки разлики по брой посочвания - пето, шесто и седмо място заемат както следва мотивите: данъчни облекчения; личната отговорност пред семейството и морално задължение, което е основано на лични вярвания. Всички тези седем мотива са предварително зададени в скалата, а допълнително посочените (различни от тези мотиви) представляват 0,5 % (14 на брой) от получените общо 2794 отговора.

Според Вас какви са основните мотиви, поради които хората правят дарения за образование? (До два отговора)

	Responses		Percent of Cases
	N	Percent	
Възможността да се помогне на обществото	598	21,4%	46,9%
Морално задължение, което е основано на лични вявания	264	9,4%	20,7%
Личната отговорност пред семейството	265	9,5%	20,8%
Възможността за инвестиция за по-добро бъдеще	411	14,7%	32,2%
Данъчни облекчения	289	10,3%	22,6%
Чувството за дълг към другите	351	12,6%	27,5%
Потребността от чувството за полезност	498	17,8%	39,0%
Друго	14	,5%	1,1%
Не знам	104	3,7%	8,2%
Total	2794	100,0%	219,0%

a. Group

Таблица № 5

Мотивацията за дарителство в сферата на образованието е трудно да бъде ясно очертана. Мотивите за дарителство в тази сфера са част от общите мотиви за дарение. Все пак, обаче като водещ мотив може да се посочи личната отговорност за просперитета на обществото.

Представителното социологическо проучване на тема „Нагласите към дарителството за образование” не съдържа конкретен въпрос за основите мотиви на интервюираните да даряват или за мнението им относно водещите мотивите за дарителство на българските граждани.

В изследването на агенция „Алфа Рисърч” ООД от 2015 година (използвано в анализа на Български дарителски форум за дарителството в България през 2014 година) е поставен въпросът за основните мотиви за даряване сред физически лица. Тъй като отговорите по този въпрос разкриват общите нагласи към дарителството (не конкретно към дарителството за образователни каузи) и се отнася до личните мотиви на изследваните лица да даряват (а не до мнението им относно мотивите на хората да даряват), резултатите не могат да бъдат съпоставени с данните представени в Таблица №5. Въпреки това, обаче общите мотиви за дарение е важно да бъдат взети предвид, защото разкриват степента на значимост на конкретните изведени вече мотиви за дарение в изследваната сфера.

Според данните от цитираното проучване основните мотиви за даряване сред физическите лица са значимостта на каузата, емоционалната обвързаност и личното отношение на човека към конкретния проблем [17]. Пренесени в изследваната сфера на дарителство тези мотиви очертават необходимостта от добра информираност и ангажираност на гражданите с образователни каузи, както и цялостното формирането на специфична култура на дарителство в сферата на образованието.

Основни мотиви на компаниите

Мотивацията за дарение на компаниите се различава съществено от тази на физическите лица – дарители. Според проучването на „Алфа Рисърч“ трите водещи мотива според интервюираните, заради които компаниите правят дарения са „реклама и добър имидж”, „данъчни облекчения” и „защото наистина искат да помогнат”. По брой посочвания на четвърто място се нарежда отговорът „обществена значимост на каузата”, а след него мотивите „правят го, защото имат много пари”, „правят го, защото другите (конкументите) го правят”, „правят го като индулгенция” и „съпричастност” [18].

Според българските граждани два от посочените водещи мотива са и основни мотиви, поради които дадена организация или фирма прави дарения за образование. Изводът следва от отговорите на въпроса „Според Вас кои са основните мотиви, поради които дадена организация или фирма прави дарения за образование?”, включен в изследването на тема „Нагласите към дарителството за образование”. Най-често посочваният мотив е „реклама”, следван от стремежа на организацията или фирмата „да покаже, че е социално отговорна” и да получи „данъчни облекчения”. Четвъртият по ред на посочване мотив е „обществена значимост на каузата”, което още веднъж доказва трудното разграничаване на мотивацията за дарение в сферата на образованието от общата мотивация за дарителство (Таблица № 6).

Според Вас кои са основните мотиви, поради които дадена организация или фирма прави дарения за образование? (До два отговора)

	Responses		Percent of Cases
	N	Percent	
Реклама	653	23,7%	51,3%
Подобряване на вътрешно фирмените отношения	95	3,4%	7,5%
Да покаже, че е социално отговорна	522	18,9%	41,0%
Предпоставка за създаване на нови контакти и партньорски взаимоотношения	208	7,5%	16,3%
За по-активно включване в социалния живот на населеното място	275	10,0%	21,6%
Обществена значимост на каузата	358	13,0%	28,1%
Данъчни облекчения	488	17,7%	38,3%
Друго	21	,8%	1,6%
Не знам	140	5,1%	11,0%
Total	2760	100,0%	216,6%

a. Group

Таблица № 6

Мотивацията като цяло е движеща сила към постигането на определени цели. Трябва да се отбележи, обаче че тя се състои от два различни процеса. Първоначално възниква чрез мисли, чувства и емоции у индивида. (това се отнася и за дарителите физически лица, а относно мотивацията на другите видове дарители - компаниите (бизнеса) и местната власт - мислите на техните представители в повечето случаи са чисто прагматични), а следващият процес е свързан с конкретни действия, резултат от

вътрешните процеси. Имайки предвид тези два процеса, в следващата точка е разгледан вторият от тях в мотивацията за дарение, а именно актът на дарение.

Дарителска активност и социален профил на дарителя

Според цитираните вече данни от изследването на тема „Нагласите към дарителството за образование”, повечето от половината българи са направили „някакво дарение” през последните пет години. Сред тези дарения на четвърто място по брой са даренията за образование (след даренията за социални и здравни каузи, и за преодоляване последиците от бедствията), което показва известно дистанциране и недостатъчна мотивация на българските граждани към разрешаване на образователни проблеми.

Направеният извод се потвърждава и от отговорите на въпроса „През следващите 6 месеца, Вие лично бихте ли направили дарение за образование, независимо от неговата форма и размер?”. Със сигурност ще направят дарение 7,2 % от днешните българи, по-скоро ще дарят за образование 22 % от тях, около 50 % по-скоро или със сигурност нямат направят такова дарение, а колебание изразяват 20,5 („Не знам/ не мога да преценя”), (Таблица №7).

През следващите 6 месеца, Вие ЛИЧНО бихте ли направили дарение за образование, независимо от неговата форма и размер?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Със сигурност ще направя	92	7,2	7,2	7,2
По-скоро ще направя	282	22,0	22,0	29,2
По-скоро няма да направя	281	21,9	21,9	51,1
Със сигурност няма да направя	363	28,3	28,3	79,5
Не знам / Не мога да преценя	263	20,5	20,5	100,0
Total	1281	99,8	100,0	
Missing 0	2	,2		
Total	1283	100,0		

Таблица № 7

Този въпрос разкрива вероятната дарителска активност в най-близко бъдеще и измерва цялостното отношение на българските граждани и тяхната ангажираност към образованието.

Какъв е обаче социалният профил на българският дарител в сферата на образованието? Влия ли полът, образованието, семейният статус, типа населено място, и трудовата заетост върху акта на дарение?

Съществува зависимост между факторът пол и направено дарение за образование през последните пет години. Жените представляват около две трети (68,0 %) от направилите такова дарение мъже и жени (Таблица № 8).

Дарявал за образователни каузи * Пол Crosstabulation

		Пол		Total
		Мъж	Жена	
Дарявал за образователни каузи	Да	54 32,0%	115 68,0%	169 100,0%
	Не	226 46,8%	257 53,2%	483 100,0%
Total		280 42,9%	372 57,1%	652 100,0%

Таблица № 8

Степента на завършено образованието също оказва влияние върху акта на дарение. Почти 90 % от даренията в образованието са от граждани със средно и по-високо образование. Резултатите от изследването показват, че от дарилите за образователни каузи 44,4 % са с висше и полувисше образование, 43,8 % със завършено средно образование, а 11,8 % с основно и по-ниско от основно образование (Таблица № 9). Съвсем логично е, вложилите повече труд и средства в своето образование да са осъзнали ценността на образованието и да бъдат значително по-мотивирани да даряват и инвестират в него.

Дарявал за образователни каузи * Каква е Вашата най-висока степен на завършено образование? Crosstabulation

		Каква е Вашата най-висока степен на завършено образование?			Total
		Висше и полувисше	Средно	Основно и по-ниско	
Дарявал за образователни каузи	Да	75 44,4%	74 43,8%	20 11,8%	169 100,0%
	Не	121 25,1%	280 58,0%	82 17,0%	483 100,0%
Total		196 30,1%	354 54,3%	102 15,6%	652 100,0%

Таблица № 9

По отношение влиянието на трудовата заетост върху направените дарения за образование през последните пет години, очакванията са за по-голяма активност от страна на трайно заетите български граждани. Хипотезата, че най-голям е относителният дял на направените дарения в образованието от страна на работещите се потвърждава. Безработните, трайно трудоустроените по болест, пенсионерите, учениците и студентите даряват много по-рядко от хората с постоянни и/или по-високи доходи (Таблица № 10).

Какъв е Вашият трудов статус понастоящем: * Дарявал за образователни каузи Crosstabulation

		Дарявал за образователни каузи		Total
		Да	Не	
Какъв е Вашият трудов статус понастоящем:	Работещ или упражняващ професия, включително неплатена работа в семеен бизнес или холдинг, включително платен стаж, и т.н.	125 74,4%	242 50,6%	367 56,8%
	Безработен	12 7,1%	48 10,0%	60 9,3%
	Ученик, студент, докторант, записан в курс за обучение,	11 6,5%	47 9,8%	58 9,0%
	Пенсионер, включително преди навършване на определената възраст или отказал се от бизнес	8 4,8%	129 27,0%	137 21,2%
	В майчинство, трайно трудоустроен по болест, домакия	8 4,8%	6 1,3%	14 2,2%
	Не знам/не мога да преценя	4 2,4%	6 1,3%	10 1,5%
	Total	168 100,0%	478 100,0%	646 100,0%

Таблица № 10

Материалният статус се оказва важен фактор в мотивацията за дарение. Доказателство за това е и фактът, че жителите на столицата и областните градове са с по-висока дарителска активност в образованието в сравнение с тези на по-малките градове, в които средната работна заплата и доходи на населението са по-ниски. Интересен факт е, че жителите на българските села са мотивирани да направят дарение в сферата на образованието почти колкото жителите на областните градове (Таблица № 11). Една от възможните причини за тяхната мотивация е закриването на българските училища в селата, които са „душата” на селото и знак за тяхното съществуване или изчезване.

Населеното място, в което живеете в момента, е: * Дарявал за образователни каузи Crosstabulation

		Дарявал за образователни каузи		Total
		Да	Не	
Населеното място, в което живеете в момента, е:	София	57 33,7%	90 18,6%	147 22,5%
	Областен град	48 28,4%	190 39,3%	238 36,5%
	Друг град	24 14,2%	97 20,1%	121 18,6%

Село	40 23,7%	106 21,9%	146 22,4%
Total	169 100,0%	483 100,0%	652 100,0%

Таблица № 11

Сред факторите, от които зависи вероятността да бъде направено дарение за образователни каузи е и семейния статус. Според данни от цитираното изследване повече от две трети (70,8 %) от дарителите за образование са семейни или живеещи на семейни начала (Таблица № 12).

Семейно положение * Дарявал за образователни каузи Crosstabulation

		Дарявал за образователни каузи		Total
		Да	Не	
Семейно положение:	Неженен/Неомъжена	24 14,9%	124 26,2%	148 23,3%
	Семеен/а или живеещ/а на семейни начала	114 70,8%	268 56,7%	382 60,3%
	Разведен/а или вдовец/вдовица	23 14,3%	81 17,1%	104 16,4%
Total		161 100,0%	473 100,0%	634 100,0%

Таблица № 12

От така разгледаните взаимовръзки между реално направените дарения за образование и социално-демографските фактори следва, че най-мотивираният български дарител физическо лице е жена с минимум средно образование, живееща в голям град (столица и областен град), трудово заета, семейна или живееща на семейни начала.

Три пъти по-големият дял на жените-дарители в сравнение с мъжете-дарители, разкрива недостатъчната мотивация на вторите. Потвърждава се водещото място на фактора „парите, които трябва да отделя” за осъществяване на акта на дарение (вторият процес на мотивацията). Разкрива се нуждата от засилване влиянието на другите изведени най-важни мотиви на хората (според интервюираните) да правят дарение в образованието - „възможността да се помогне на обществото”, „потребността от чувството за полезност”, „възможността за инвестиция за по-добро бъдеще” и „чувството за дълг към другите”, което предполага формирането на висока култура на дарителство в сферата на образованието.

Цитати и бележки:

[1] Кабакчиева, П. (съст.). (2011). *Дарителството в съвременна България (Антология)*. София: Българско училище за политика „Димитър Паница”, 11.

- [2] Бояджиева, П. (2012). Дар и култура на дарителство в сферата на образованието: контури на една изследователска програма. *Социологически проблеми*, бр. 3-4, 28.
- [3] Кабакчиева, П. (съст.). (2011). *Дарителството в съвременна България (Антология)*. София: Българско училище за политика „Димитър Паница”, 2001, с.13.
- [4] Бояджиева, П. (2012). Дар и култура на дарителство в сферата на образованието: контури на една изследователска програма. *Социологически проблеми*, бр. 3-4, 28.
- [5] Кабакчиева, П. (съст.). (2011). *Дарителството в съвременна България (Антология)*. София: Българско училище за политика „Димитър Паница”, 2001, с.13.
- [6] Бояджиева, П. (2012). Дар и култура на дарителство в сферата на образованието: контури на една изследователска програма. *Социологически проблеми*, бр. 3-4, 28.
- [7] http://www.dfbulgaria.org/2011/prouchvane_daritrski_naglas_i_bulgari/
- [8] http://www.dfbulgaria.org/wp-content/uploads/2016/04/Rezume_2014_final.pdf
- [9] Кабакчиева, П. (съст.). (2011). *Дарителството в съвременна България (Антология)*. София: Българско училище за политика „Димитър Паница”, 2001, 68.
- [10] Ценков, Е., Ялъмов, Т., Галев, Т., Антонов, П., Енчева, С. (2010). *Развитие на гражданското общество в България. Тенденции и рискове*. София: Център за изследване на демокрацията, 23.
- [11] Кабакчиева, П. (съст.). (2011). *Дарителството в съвременна България (Антология)*. София: Българско училище за политика „Димитър Паница”, 2001, с.68.
- [12] Пак там, с.70-72.
- [13] Ценков, Е., Ялъмов, Т., Галев, Т., Антонов, П., Енчева, С. (2010). *Развитие на гражданското общество в България. Тенденции и рискове*. София: Център за изследване на демокрацията.
- В книгата „*Развитие на гражданското общество в България. Тенденции и рискове*” се посочва, че „поради лошото управление на фондовете за здравеопазване и системния недостиг на финансиране на болничните заведения се разви едно особено „дарителство” на болни или техни близки – на фондации, свързани със съответното болнично заведение, които от своя страна финансират част от неговата дейност. На практика това дарителство обаче е такса за здравна услуга и представлява заобикаляне на закона или в най-добрия случай е форма на просия.
- Друг тип широко разпространено „дарителство по неволя” е свързано с необходимостта родителите да даряват парични средства или в натура на детските ясли, градини и училища, където учат техните деца. Така например, преди въвеждането на електронната система за записване в детските градини в София, беше широко разпространена практиката за прием в детско заведение срещу дарение. Куриозен пример на „дарителство по неволя” е и дарението през 2008 г. от 157 хиляди евро за борба с рака като условие за освобождаване на отвлечен човек” (стр. 24-25).
- [14] Кабакчиева, П. (съст.). (2011). *Дарителството в съвременна България (Антология)*. София: Българско училище за политика „Димитър Паница”, 2001, 34.
- [15] Пак там, 69-78.
- [16] Въпросът, зададен на респондентите е за оценка на влиянието на изброените фактори върху намерението на хората да даряват за образование. Скалата включва опциите: „много важно”, „по-скоро важно”, „колкото важно, толкова и не”, „по-скоро не е важно”, „никак не е важно” и „не мога да преценя”.
- [17] http://www.dfbulgaria.org/wp-content/uploads/2016/04/Rezume_2014_final.pdf
- [18] Пак там.

Библиография:

1. Бояджијева, П. (2012). Дар и култура на дарителство в сферата на образованието: контури на една изследователска програма. *Социологически проблеми*, 3-4: 280-302, 2012.
2. *Дарителството в България през 2014 г. (Анализ на Български дарителски форум)*, http://www.dfbulgaria.org/wp-content/uploads/2016/04/Rezume_2014_final.pdf
3. Иванова, Н. *Дарителството – тук и сега*, <http://www.hera.bg/s.php?n=2260>
4. Кабакчиева, П. (съст.).(2011). *Дарителството в съвременна България (Антология)*. Българско училище за политика „Димитър Паница”, София.
5. *Проучване на Български дарителски форум за дарителските нагласи сред българите*.(2011). http://www.dfbulgaria.org/2011/prouchvane_daritrslski_naglas_i_bulgari/
6. *Перспективата на дарителя. Мотивация на индивидуалния дарител да дари или да откаже*, http://www.bcnl.org/uploadfiles/documents/news_docs/2013/donor_perspective_bg.pdf
7. Ценков, Е., Ялъмов, Т., Галев, Т., Антонов, П., Енчева, С. (2010). *Развитие на гражданското общество в България. Тенденции и рискове*. Център за изследване на демокрацията.

* Текстът е разработен в изпълнение на дейностите по проект „Култура на дарителство в сферата на образованието: социални, институционални и личностни измерения” (2014-2016), финансиран от Фонд научни изследвания към МОН. Номер на проект: К02/12, подписан на 12.12.2014 г., България.

Електронно научно списание „Реторика и комуникации“, бр. 28, май 2017 г.
<http://rhetoric.bg/>, <http://journal.rhetoric.bg/>